

Відгук
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Вовк Олени Іванівни
про дисертаційну працю
Даниленко Оксани Олександрівни
«Формування продуктивної граматичної компетентності
майбутніх учителів у процесі самостійної роботи
(англійська мова після німецької)»
поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність обраної теми та її зв'язок із планами відповідних галузей науки.

В умовах воєнного стану, соціокультурної нестабільності, світової турбулентності, з одного боку, та розширення міжнародної співпраці, поступового інтегрування України в міжнародну спільноту і входження в європейський освітній простір, з іншого боку, володіння кількома іноземними мовами постає нагальним і важливим ресурсом для сучасних фахівців, що надає їм значні переваги в реалізації професійної діяльності. Тому надзвичайно актуальною видається потреба підготовки кваліфікованих учителів-мовників, які володіють кількома іноземними мовами. Реалізація такої потреби зумовлює внесення вивчення другої іноземної мови до освітніх програм закладів вищої освіти. Своєю чергою, освітні програми підготовки майбутніх учителів-мовників передбачають оволодіння двома чи навіть трьома іноземними мовами, надаючи студентам додаткові спеціалізації та розширюючи їхні можливості працевлаштування й особистісної реалізації. Водночас, це вимагає високого рівня комунікативної і професійної компетентності майбутніх фахівців для успішного функціонування у мультикультурному контексті.

Зважаючи на викладене вище, створення відповідного середовища вимагає імітування реальних полікультурних умов для набуття навчального й мовленнєвого досвіду, що згодом забезпечить реалізацію автентичного спілкування різними іноземними мовами. Набутий досвід оволодіння однією іноземною мовою допомагає студентам переносити його на оволодіння іншими мовами, якими вони можуть оволодівати не лише в аудиторії, а й під час самостійної роботи, що розвиває їхню автономність.

Володіння кількома іноземними мовами допомагає майбутнім учителям не лише вільно спілкуватись ними, продукуючи усно чи письмово коректний і автентичний мовленнєвий продукт, а й ефективно та результативно їх навчати, використовуючи власний набутий мовний, мовленнєвий та навчальний досвід. За таких умов особливої актуальності набуває граматична коректність продукovanого іншомовного мовлення, що вимагає розроблення відповідних сучасних методик, які можуть реалізувати таку потребу та сприяти формуванню іншомовної продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

З огляду на викладене вище, рецензована дисертаційна праця Даниленко Оксани Олександрівни є *оригінальною, актуальною та своєчасною*.

Актуальність рецензованого дослідження підтверджується також її зв'язком із планом науково-дослідної теми кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретичні та методичні засади навчання іноземних мов здобувачів освіти різних рівнів» (номер держреєстрації 0123U101887).

2. Найістотніші наукові результати, що містяться в дисертаційній праці.

Одержані Даниленко О.О. результати проведеного дослідження можна вважати вагомим доробком для сучасної педагогічної науки. Дисертантка

розробила авторську методику формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови під час самостійної роботи з чітко структурованою циклічною моделлю, підкріпленою підсистемою граматично-зорієнтованих вправ, і релевантними методичними рекомендаціями, в яких покроково описана послідовність формування шуканої компетентності з відповідними підходами, принципами, критеріями відбору навчального матеріалу, етапами становлення продуктивної граматичної компетентності, особливостями аудиторної та позааудиторної роботи, методами контролю й детальними комплексами вправ. Основою авторською методики є створення умов для позитивного перенесення набутого студентами лінгвістичного й навчального досвіду та запобігання інтерференції (сформованих знань, навичок і вмінь), яка виникає в мовленні мультилінгвального носія, надання студентам більшої автономії, а також раціональна збалансованість аудиторної та позааудиторної роботи студентів.

3. Новий доробок, одержаний здобувачкою.

Наукові результати проведеного Даниленко О.О. дослідження мають належний рівень новизни. Зокрема, особистий внесок дисертантки в розробленні предмету дослідження полягає в тому, що в її дисертаційній праці вперше теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено оригінальну авторську методику формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи під час навчання англійської мови після німецької, яка: 1) спрямована на підготовку студентів до автономного оволодіння та вдосконалення англомовної граматичної компетентності в говорінні та письмі; 2) передбачає три етапи формування продуктивної граматичної компетентності (підготовчий, стереотипний, варіативний); 3) враховує можливості для позитивного перенесення і забезпечує запобігання інтерференції з першої іноземної та рідної мов; 4) передбачає надання студентам більшої автономії на стереотипному й варіативному етапах;

5) включає циклічну модель організації процесу формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи під час навчання англійської мови після німецької, особливістю якої є збалансованість аудиторної та позааудиторної самостійної роботи, а також взаємопов'язаних цілями та змістом підциклами навчальних занять.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній праці.

Наукові положення, визначені передумови, висновки й рекомендації, сформульовані Даниленко О.О., є достатньо чіткими, логічними, виваженими та аргументованими. Зокрема, дисертанткою поставлено за мету теоретично обґрунтувати та розробити методіку формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи під час навчання англійської мови після німецької, а також експериментально перевірити й підтвердити її ефективність. Визначена мета адекватно корелює з об'єктом та предметом дослідження, поставленими завданнями та обраними теоретичними й емпіричними методами дослідження. Здобувачка чітко сформулювала проблему дослідження й коректно визначила методологічний апарат, що вможливило провести фундаментальне, системне, комплексне й різнобічне дослідження поставленої проблеми на ґрунті критичного аналізу наукових джерел – загалом 258 найменувань, з яких 140 – іноземними мовами.

Достовірність одержаних здобувачкою результатів забезпечується глибокою теоретичною обґрунтованістю і практичною реалізацією розробленої методіки формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи (англійська мова після німецької). Ефективність розробленої методіки була успішно перевірена й підтверджена в ході педагогічного експерименту.

Сформульовані висновки повністю відбивають одержані результати дослідження та поставлені завдання, що свідчить про ефективність застосування

обраного наукового апарату для висвітлення базових положень дисертаційної праці.

Результати проведеного дослідження отримали належне апробування й оприлюднення на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і впроваджені в навчальний процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка та Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, що підтверджується відповідними довідками.

5. Значення одержаних дисертанткою результатів для науки і практики.

Дисертаційна праця Даниленко О.О. «Формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи (англійська мова після німецької)» має вагомим теоретичне і практичне значення.

Дисертанткою вдосконалено критерії відбору навчального матеріалу та критерії оцінювання рівня сформованості продуктивної граматичної компетентності студентів у процесі самостійної роботи під час навчання англійської мови після німецької; надано чітке визначення поняттю продуктивної граматичної компетентності; глибоко представлено особливості навчання англійської мови як другої іноземної після німецької.

Практичне значення одержаних результатів полягає у: відборі та укладанні методичних рекомендацій для викладачів щодо формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи під час навчання англійської мови після німецької, відборі навчального матеріалу та розробленні комплексів вправ для формування шуканої компетентності.

6. Оцінка змісту дисертаційної праці та її завершеність.

Варто відзначити чітку структурованість, системність і логічність

рецензованого дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох взаємозв'язаних розділів із висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Кожен розділ і підрозділ дисертаційної праці логічно продовжує попередній і створює місток у наступний. Всі розділи дисертації представляють поетапний аналіз проблеми формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи й розроблення відповідної методики. Слід також відзначити тісний взаємозв'язок між теоретичним розділом і практичними розділами. Фактично, всі теоретичні положення та сформульовані передумови теоретичної частини праці знайшли своє відбиття в розробленій методиці, яка детально представлена в практичній частині дисертації.

Дисертантка логічно рухається від опису стану вивчення проблеми формування продуктивної граматичної компетентності, психолінгвістичних засад її формування, специфічних особливостей самостійної роботи студентів у ході володіння англійською мовою після німецької та компаративного аналізу граматичних систем англійської, німецької та української мов для розроблення релевантної методики, в якій віддзеркалились критерії відбору навчального матеріалу для формування продуктивної граматичної компетентності, принципи її формування, особливості побудови відповідної підсистеми граматично-зорієнтованих вправ, яка складається з кількох релевантних комплексів, та чітко укладеної моделі формування означеної граматичної компетентності.

Слід також відмітити фундаментальність, глибину, різнобічність та системність критичного аналізу досліджуваної проблеми. Зокрема, дисертантка детально зупиняється на ролі граматики в оволодінні іноземною мовою; висвітлює особливості різних грамастик (лінгвістичної, педагогічної, нормативної контрастивної, інтуїтивної, імпліцитної, експліцитної); специфічні ознаки першої, другої та третьої іноземних мов та особливості оволодіння ними; проводить глибинний компаративний аналіз граматичних систем української,

англійської та німецької мов; висвітлює причини та фактори, сприятливі запобіганню інтерференції. Авторка також приділяє значну увагу підходам до навчання іншомовної граматики (від так званих «традиційних» до комунікативних і комунікативно-когнітивних), вирізняючи позитивні риси й переваги кожного з них. Вагомим також є окреслення гіпотез оволодіння іноземною мовою, рецептивного та продуктивного напрямів у навчанні граматики, формо- та функціє-центрованого навчання граматичного матеріалу, ролі цілеспрямованого пояснення граматичних явищ для підвищення їх усвідомлення, значення виправлення помилок для запобігання їх укорінення, або фосилізації. Приділяється також увага контекстуальному та проблемному навчанню іншомовної граматики, а також базовим принципам, яких слід дотримуватися під час навчання іншомовного граматичного матеріалу.

Особливу роль надано врахуванню психологічних і психолінгвістичних процесів засвоєння студентами іншомовної граматики та її відповідного опрацювання задля утворення коректних ментальних репрезентацій та посилення трансферу знань. Дисертантка також висвітлює методи навчання іншомовної граматики, серед яких особливого значення набуває метод «вхідна інформація – практика – вихідний продукт», оскільки він ілюструє процесуальність сприйняття та засвоєння граматичних явищ для формування саме продуктивної граматичної компетентності.

Доцільним видається детальний розгляд проблеми інтерференції під час оволодіння кількома мовами та засобів її запобігання, попередження й подолання за рахунок випереджального пояснення, міжмовного порівняння, усебічного опрацювання граматичних явищ та усвідомлення їхньої суті, розвиток мовленнєвої здогадки та трансферування сформованих навичок і вмінь з рідної мови на іноземні.

Значну увагу також приділено репродуктивним та продуктивним граматичним мовленнєвим навичкам, використанню алгоритмів як одного з типів

навчальної інформації для безпомилкового виконання мовленнєвих дій та інтеріоризації граматичних навичок. Розглянуто також проблему інтегрованого формування мовних компетентностей, ролі рефлексії, контролю та самоконтролю в цьому процесі.

Доречним видається глибоке вивчення особливостей білінгвізму та трилінгвізму в оволодінні кількома іноземними мовами, зв'язаної з цим моделі продукування мовлення, яка містить етапи оброблення та передавання інформації в умовах білінгвізму в межах трьох підсистем (концептуалізатора, формувальника та артикулятора). Деталізуються також моделі взаємодії мовних засобів різних контактних мов та особливості їхнього доміантного впливу на другу іноземну мову, а також відповідні інтерференційні процеси. У цьому зв'язку своєчасним є детальний розгляд граматичної інтерференції та її типів, на що слід зважати під час формування іншомовної продуктивної граматичної компетентності.

Безперечно доцільним є розгляд трансферування, або перенесення знань, що може зіграти позитивну роль у навчанні іншомовної продуктивної граматики. Дисертантка не просто описує це явище, а й представляє модель перенесення знань (лексикон, фонологія, морфологія, синтаксис) та описує, як означена модель може функціонувати в процесі оволодіння практичною граматиною.

Значну увагу в дисертації приділено базовим компонентам граматичної компетентності: граматичним знанням і типам навчальної інформації (зразок мовлення, правило, модель, схема, ілюстративна таблиця, алгоритм, когнітивна метафора), сприятливим для усвідомлення та засвоєння іншомовних граматичних явищ, граматичним мовленнєвим навичкам та етапам їх формування, а також граматичній усвідомленості. Вагомим є також детальне висвітлення стратегій навчання граматичного матеріалу (імпліцитних, експліцитних, афективних, когнітивних, соціальних, метакогнітивних) та рефлексивних умінь.

У рецензованій дисертаційній праці представлений детальний розгляд особливостей самостійної позааудиторної роботи студентів як майбутніх учителів-мовників під час формування продуктивної граматичної компетентності. Дисертантка робить це з перспективи комунікативно-діяльнісного, комунікативно-когнітивного, компетентнісного, рефлексивного, культурологічного, рівневого та професійно зорієнтованого підходів. Розмежовуються поняття самостійної роботи, самостійної навчальної діяльності та студентської автономії; надається авторське трактування самостійної роботи майбутніх учителів із формування продуктивної граматичної компетентності з другої іноземної мови; простежується зв'язок між рівнем автономії студентів та їхньою здатністю до самостійної роботи з опанування граматичним матеріалом; диференціюються рівні студентської автономії під час формування іншомовної комунікативної компетентності студентів у процесі самостійної роботи; розглядаються чинники, сприятливі для самостійної роботи, при цьому, особлива роль надається врахуванню психологічних особливостей студентів.

Фундаментальність проведеного критичного аналізу наукової літератури з теми дослідження підтверджується й докладним описом особливостей змішаного навчання, застосування інформаційних технологій та відповідних моделей (Face-to-Face Driver, Flipped Classroom, Rotation), які можуть стати в нагоді під час самостійної роботи з оволодіння іншомовною граматиною, а також спеціалізованих систем управління навчанням (Moodle), хмарних технологій (Google G Suite), месенджерів, мобільних застосунків, соціальних мереж. Ці інтегровані інструменти дозволяють простежити участь студентів у процесі навчання незалежно від їхнього місцезнаходження та врахувати результати очного та онлайн навчання під час оцінюванні навчальних досягнень студентів.

Даниленко О.О. здійснила доволі ґрунтовний і глибокий порівняльний аналіз граматичних систем англійської, німецької та української мов, розглядаючи це як інструмент для прогнозування можливого впливу попередніх

знань, набутих під час вивчення рідної та першої іноземної мов, на засвоєння нового мовного навчального матеріалу, а також для виявлення можливостей реалізації позитивного перенесення.

Найціннішим доробком здобувачки безперечно є науково обґрунтована розроблена методика формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів під час навчання англійської мови після німецької у процесі самостійної роботи. Розроблена методика: 1) враховує принципи та критерії відбору навчального матеріалу для формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи (нормативність, складність, уживаність, відповідність потребам спілкування, відмінностей між англійською та німецькою мовами); 2) базується на дидактичних і методичних принципах навчання граматичного матеріалу; 3) містить циклічну модель організації процесу формування продуктивної граматичної компетентності (поєднує аудиторну й позааудиторну самостійну роботу студентів); 4) передбачає поетапне формування означеної компетентності на ґрунті створеної релевантної підсистеми вправ (складається з трьох груп).

Ефективність розробленої методики була перевірена в ході педагогічного експерименту, який був реалізований на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, в якому взяло участь 74 студенти 4 року навчання німецького відділення факультету іноземних мов. Аналіз дисертаційної праці свідчить про системність, послідовність, скрупульозність і ретельність проведення педагогічного експерименту, доречність обраних варійованих і неварійованих величин, кількісних та якісних критеріїв оцінювання рівня сформованості продуктивної граматичної компетентності студентів, запропонованих експериментальних усних і письмових завдань, а також коефіцієнту обчислювання рівня навченості студентів. Результати проведеного педагогічного експерименту висвітлені чітко, логічно й надзвичайно детально в таблицях, графіках та схемах. Скрупульозність,

розробленість і детальність опису ходу та результатів педагогічного експерименту свідчать про широку обізнаність та глибину занурення дисертантки в дослідження поставлення проблеми.

На ґрунті представлених у дослідженні результатів теоретичної розвідки та отриманих даних експериментального навчання укладено вичерпні методичні рекомендації щодо формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи під час навчання англійської мови після німецької.

Слід відзначити, що логіко-структурна побудова дисертаційної праці чітко відбиває траєкторію від постановки цілей до розв'язання поставлених завдань. Даниленко О.О. досягла сформульованої мети, успішно розв'язавши поставлені завдання.

Зокрема, відповідно до першого завдання, здобувачка глибоко дослідила методичні та психолінгвістичні передумови формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи під час навчання англійської мови після німецької.

Відповідно до другого завдання було здійснено глибинний зіставний аналіз граматичних систем англійської, німецької та української мов.

Третє завдання передбачало обґрунтування критеріїв відбору навчального матеріалу для формування англомовної продуктивної граматичної компетентності та здійснення означеного відбору, з чим дисертантка успішно справилась.

Розв'язуючи четверте завдання, здобувачка створила циклічну модель організації процесу формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи під час навчання англійської мови після німецької та розробила відповідну підсистему вправ, яка реалізує цю модель.

Реалізуючи п'яте завдання, дисертантка здійснила експериментальну перевірку ефективності розробленої методики та уклала методичні рекомендації щодо формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи під час навчання англійської мови після німецької.

Дисертаційна праця доречно унаочнена 34 таблицями та 23 рисунками.

Представлені додатки (обсягом у 80 сторінок) гармонійно доповнюють дисертаційну працю та детально ілюструють хід і результати проведеного дослідження.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної праці.

Надаючи безперечно позитивну оцінку теоретичної та практичної значущості одержаних результатів проведеного Даниленко О.О. дослідження, вважаємо за потрібне відзначити окремі дискусійні положення та надати відповідні рекомендації:

- 1) у роботі неодноразово згадувались типи навчальної інформації (мовленнєвий зразок, модель, схема, узагальнювальна таблиця, алгоритм, правило-інструкція, когнітивна метафора), проте не наведено їх прикладів: доречним видається проілюструвати, як вони допомагають в усвідомленні виучуваних граматичних явищ;
- 2) дисертантка спочатку представляє підсистему вправ, а потім описує циклічну модель організації занять із формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи під час навчання англійської мови після німецької: вважаємо, що логічнішим було б спочатку представити розроблену модель, а потім продемонструвати, як ця модель реалізується комплексною граматично-зорієнтованою підсистемою вправ;
- 3) дисертаційна праця була б ще вагомішою, якби здобувачка проілюструвала, як згадані нею багаточисленні інформаційні технології реалізуються у формуванні продуктивної граматичної компетентності,

оскільки саме під час самостійної роботи студенти могли б ефективно послуговуватись такими технологіями;

- 4) на нашу думку, в роботі занадто багато абревіатур, що заважає цілісному сприйняттю представленого теоретичного матеріалу: бажано б було скоротити лише основні загально прийняті й найуживаніші терміни.

Водночас, висловлені зауваження мають лише рекомендаційний характер і не впливають на основний зміст представленої дисертаційної праці та не знижують її вартість, оригінальність і достовірність результатів і висновків, зроблених Даниленко О.О. Загалом, висока наукова якість, системність і фундаментальність дисертаційної праці не викликають сумнівів та залишаються незмінними.

8. Повнота оприлюднення й викладення результатів в опублікованих працях.

Основний зміст дисертації висвітлено в 16 публікаціях авторки, із них 6 статей у фахових педагогічних виданнях України, 10 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

9. Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

У тексті дисертаційної праці відсутній академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація чи фальсифікація наукових даних.

10. Висновок.

На підставі вивчення представленої дисертаційної праці, фахових та інших публікацій дисертантки можемо констатувати, що за своєю актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів виконане дослідження Даниленко Оксани Олександрівни «Формування продуктивної граматичної компетентності майбутніх учителів у процесі самостійної роботи (англійська мова після німецької)», є самостійною і завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої

ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами) та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.), а її авторка – Даниленко Оксана Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та
методики навчання англійської мови

Вовк О. І.

Підпис засвідчую:

проректор з наукової
та інноваційної діяльності
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Спрягайло О. В.